

Az Erdélyi Római Katolikus Státus 1873. évi újjászerveződése a státusgyűlés jegyzőkönyve és a Pesti Napló tükrében

Bevezetés¹

Jelen tanulmány témája, az Erdélyi Római Katolikus Státusnak, mint az Erdélyi Egyházmegye sajátos, a Katolikus Világegyházban egyedi egyházmegyei intézményének bemutatása, ill. ezen belül az 1848–49-es forradalmat követő újjászerveződésében az 1873. évi státusgyűlés jelentőségének a vizsgálata. A Státussal kapcsolatban átfogó tanulmányok² születtek ugyan az elmúlt években, de a téma mélyreható vizsgálatához a 19. század végén és a 20. század elején megjelent vonatkozó témájú munkákat is feldolgoztam.³ Kutatásomhoz ezeken túl levéltári anyagokat (leveleket, jegyzőkönyveket) és a *Pesti Napló Esti Kiadását* vettem alapul.⁴

Az Erdélyi Római Katolikus Státus történetének egy rendkívül fontos, de kevésbé kutatott eseményét választottam. A gyűlés bemutatásán túl központi kérdésem, hogy az 1873. évi státusgyűlés eseményeiről milyen módon szerzett tudomást a nyilvánosság, ill. milyen volt a Státus újjászerveződésének a társadalmi recepciója. Az 1873-as év sajtótermékei közül a *Pesti Napló Esti Kiadását* emelem ki, ugyanis ez tartalmazza a gyűlésen történekről a legrészletesebb beszámolót. A megjelent újságcikkeket elemzem, és igyekszem párhuzamba állítani a gyűlés jegyzőkönyvében közreadottakkal.

A Státus gyökerei

Az Erdélyi Római Katolikus Státus egy olyan autonóm szervezet, amely az Erdélyi Római Katolikus Egyházmegye⁵ sajátos történelmi fejlődésének eredményeként alakult ki. Erdélyben a reformáció megjelenése és különböző ágainak *religio recepta*-vá

---

¹ Köszönetet mondok tutoromnak Dr. Holló Lászlónak, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Kar előadótanárának tanácsaiért és segítségéért, valamint Dr. Mezey Barnának, a budapesti Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar előadótanárának.

² Ld. Sas, 2002; Katolikus autonómia, 2007; Holló, 2008

³ Ld. Veszely, 1860; Veszely, 1893; Bochkor, 1911; Endes, 1935

⁴ Az *Erdélyi Római Katolikus Státus Levéltára*, az azt birtokló *Erdélyi Római Katolikus Státus Alapítvány* kuratóriumának döntése alapján ez idő szerint csak belső használatra kutatható. Egyfelől azért, mert az alapítvány levéltárost anyagiak hiányában nem tud alkalmazni, másfelől a Státusnak nagyjelentőségű ingatlanperei vannak folyamatban, melyek dokumentációja a levéltárban található és azt ezáltal is védeni kívánja. – Holló László szíves közlése. A kolozsvári *Babeş-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Kar* keretein belül 2006-tól működő, Erdélyi Római Katolikus Státus Szakkollégium tagjaként nyílt lehetőségem a levéltárban való kutatásra.

⁵ A Szentzék és a román állam között 1927-ben megkötött és 1929-ben ratifikált konkordátum nevét Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegyére változtatta.

válásának következményeiként megváltozott a katolikus vallás és egyház társadalmi megítélése és államjogi helyzete.⁶ A gyorsan teret nyerő reformáció a katolikus hierarchiát megsemmisítette, intézményeit (káptalan, szerzetesrendek, plébániák, iskolák, betegothonok) felszámolta vagy átalakította, anyagi alapjait kiszajátította. A katolikus egyház szekularizálásának élvezői, az esetenként anyagilag is érdekelt protestáns főurak, 1556-ban országgyűlési határozattal elűzték Bornemissza Pál püspököt, majd a *pápista papokra* (1566. március 10-i tordai országgyűlés) mondták ki az országból való kiltító végzéseket, így a katolikus közösség vezető nélkül maradt. A hierarchiájától megfosztott katolikus egyház tekintélyesebb laikus főuraiban nyert támaszt.⁷ A főpásztor nélkül maradt katolikusok felismerték, hogy maguknak kell megvédeniük egyházukat. A reformáció hatására Erdély népe – a Székelyföld egyes részeinek kivételével – valamelyik protestáns hitre tért át.⁸ A mintegy 30 megmaradt plébánia és néhány erdélyi nemesi család alkotta a katolikus egyházat az alsópapságra támaszkodva, akiknek képzettsége gyakran hagyott kívánnivalót maga után. Ez a kétségbeejtő állapot tette szükségessé a még katolikus hitben megmaradt székely és magyar nemesek összefogását hitük megőrzésére,⁹ az egyház létfenntartására, jogainak és javainak megmentésére. Az összefogás eredménye volt, hogy az 1653-ban kiadott első erdélyi törvénykönyv, az *Approbatæ Constitutiones* a katolikusokat a többi három felekezettel egyenjogúsította és megengedte, hogy egyházi, iskolai és alapítványi ügyeiket maguk intézhessék.¹⁰

Az Erdélyi Római Katolikus Státus neve az 1615-ös erdélyi országgyűlésről való, amikor a katolikus tagok Status Catholicorum néven tömörültek, előadták sérelmeiket és felvállalták az érdekképviseletet.¹¹ Mivel az országgyűlésnek katolikus pap nem lehetett a tagja, nyilvánvaló, hogy a laikusok vállalták az egyház ügyeinek intézését. A fejedelemség megszűnte után a katolikus önkormányzat nem vesztette érvényét, hanem megszilárdult és tovább élt.¹² Ezt bizonyítják az időközönként, rendszerint az országgyűlések alkalmából tartott státusgyűlések, ahol azért gyűltek össze egyháziak és világiak, hogy az aktuális egyházi ügyeket megtárgyalják, az egyházat érintő politikai kérdésekben állást foglaljanak és a katolikus egyház érdekeit a hozott határozatok

6 Bochkor, 1911: 35.

7 Marton, 2007: 13.

8 Kuszálík, 2001: 191.

9 Holló, 2007: 24.

10 Melichár, 1933: 189.

11 Ami a „Státus” fogalom magyarázatát illeti, az erélyi fejedelemség (1540-1690) országgyűlésének szervezési formájára nyúlik vissza. A közjogi értelemben vett nemzet testét az országgyűléseken a „Status et Ordines”, karok és rendek képezték. Ezek Erdélyben a három nemzet (Unio trium nationum: magyar nemesek, székelyek és szászok) rendjei, valamint a négy bevett vallás (quatuor religiones receptæ: református, evangélikus, unitárius és katolikus) karai szerint szerveződtek. A különböző felekezetek képviselői, a Státusok, felekezeti csoportokat képeztek, és külön-külön területileg tanácskoztak. Mindegyik önrendelkező formában fogalmazta meg a maga sérelmeit, javaslatait és követeléseit, majd bemutatta a diétai plénum előtt, az elkészítette az üzeneteket a fejedelemnek, akinek válaszai alapján szövegezték a törvényjavaslatokat. Holló, 2007: 17–18.

12 Vö. Marton, 1994: 75.

szellemében képviseljük. Továbbá ugyancsak feladatuk volt az alapítványok kezelési ügyeinek intézése, a gyarapodó iskolai vagyon kezelése és ebből a tanító- és nevelőintézetek fenntartásáról való gondoskodás, valamint a tanítás és nevelés ügyei feletti intézkedés.

Érdekes tény, hogy a Státus annak következményeként jött létre, hogy 1556-ban Bornemissza Pál püspököt Erdélyből az országgyűlés elűzte, és az egyházmegye vezetése nélkül maradt. Ebből az következne, hogy a Státus megszűnését vonná maga után egy új, helyben székelő püspök jelenléte. Nem így történt, hiszen 1716-tól, a püspökség helyreállítása után, újra lehetett az erdélyi katolikusoknak püspöke, de a Státus nem szűnt meg. Ennek az a magyarázata, hogy a püspök belátta az összefogás eredményességét és hatékonyságát. Ezt azzal ismerte el és hagyta jóvá, hogy elfogadta az elnöklést az üléseken.

Az Erdélyi Római Katolikus Státus kialakulás-történetéből adódóan itt, az egyetemes Katolikus Egyház ilyen jellegű gyakorlatát messze megelőzve, az egyházmegye munkájában a világi keresztények is felelős módon részt vállaltak.¹³ Ez az autonóm jogkör azonban csak 1767-ig tartott. Ekkor ugyanis Mária Terézia alapított egy, az erdélyi kormányzások (Gubernium) belül, de működését tekintve tőle független katolikus bizottmányt, az ún. Commissio Catholica-t, amely a királynő által létrehozott lusitán alapot¹⁴ volt hivatott kezelni, majd később az abszolutizmus szellemében magához ragadta a katolikus egyházi és iskolai ügyek intézését is. Így hatáskör nélkül maradtak a státusgyűlések¹⁵ és lassan igen ritkává váltak.¹⁶ A Commissio létét a Státus mindig is sérelmezte.

A Státus újjászerveződése

Az Erdélyi Római Katolikus Státus, a vallás dolgairól szóló 1848. évi XX. törvénycikk 2. §-a értelmében kezdte el sorai rendezését, valamint a kor és a társadalmi változások kihívásainak megfelelő új szervezeti forma kialakítását. Ez a folyamat az 1848-ban megtartott „vegyes egyházi gyűlés”-sel vette kezdetét.¹⁷ Ezt a gyűlést – belső törvény

¹³ Bereczki, 2007: 103.

¹⁴ „Mária Terézia dicső királynő Ő Felsege Bécsben 1767 martius 4-én kelt legkegyelmesebb leiratánál fogva az osztrák jezsuiták által indiai missiók segélyezésére gyűjtött, a lissaboni kereskedelmi kamaránál elhelyezett, de a jezsuiták portugalli száműzetése után az ottani kormány által lefoglalt, azonban ő általa visszaperelt ugynevezett lusitán alapot 437,503 ft. és 1 kr. tőkében vallásalap czimén az erdélyi egyházmegyének adományozván...” In: Kath. Biz. hatásköréről, 7.

¹⁵ „Az 1554; 1559; 1572; 1573. évi törvénycikkek szellemében az Approbata Constitutio I. R. I. tit. 3. art. alapján a négy bevett vallás a maga önkormányzatát önállóan gyakorolhatja. A katolikusok ezt a világiak és a papok generális gyűlésén, az úgynevezett státusgyűlésen gyakorolták. A státusgyűlésre azért volt szükség, mert a katolikus Egyház autonómiája Erdélyben csak színleg volt meg...” Berényi, 1942: 40.

¹⁶ Vö. Berényi, 1942: 41.

¹⁷ Azért vegyes egyházi gyűlés, mert világiak is részt vettek rajta a Státus rendeltetésének megfelelően.

szerint – az akkori erdélyi római katolikus püspök, tusnádi Kováts Miklós hívta össze augusztus 27-ei kezdettel.¹⁸

Amint az a jegyzőkönyvből kiderül „e gyűlés teendő vezérfonalául a minden bé vett vallások jog egyenlőségéből fölmerült kor kívánatait, például az Egyház függetlenségét, Catholicum institutum alakítását, - a Róm. Catholica egyház Státus és Kormányhozi viszonyai meghatározását, s. a. t.” tűzte célul. Erre a gyűlésre Kolozsváron került sor, a „püspöki lakban” augusztus 27-e és szeptember 3-a között. A gyűlés jegyzőkönyvének felterjesztése 1848. augusztus 31-én kelt 54–1848. szám alatt meg is történt, de a felelős kormány a bekövetkezett politikai zavarok miatt nem foglalkozott a felirattal, így az elintézetlen maradt. Azonban a Státus szervezésére vonatkozó határozatok az erdélyi törvények szerint a törvényes hatáskört nem lépték túl, így az törvényerőre emelkedett, hiszen az 1866. évi státusgyűlés már ezen az alapon gyűlt össze és alakult meg.¹⁹

Endes Miklós a téma szempontjából jelentős művében így értékeli a gyűlés utáni időszakot: „A bécsi kormány 1849 szeptemberben elnémította a római katolikus státusgyűlés működését s ezzel az autonómiát és azt kívánta az erdélyi római katolikusokkal elhíttetni, hogy őket tekinti a „trón védőinek”. A protestánsok ennek a gondolatnak tudják be azt, hogy a római katolikus püspök részére 1854. október 24-én „az erdélyi püspöki” cím engedélyeztetett. A katolikus ügyek 1861-ig az abszolút kormányzat által látattak el. A különböző felekezeti iskolák minden módot felhasználtak, hogy az abszolút kormány intézkedései nem menjenek át a gyakorlatba.”²⁰

Az 1848-as gyűlést üres, tett nélküli időszak követte egészen 1866-ig, amikor elkezdődött az újjászervezés időszaka. A katolikus karok és rendek, valamint a papság képviselői ebben az időszakban három státusgyűlést tartottak: 1866, 1868 és 1873-ban. „A laikus és klerikus elem az egyre erősödő liberális gondolkodás hatása alatt egymásnak feszült ugyan, de végül is győzött a józan ész, és megegyezés született, miszerint a státusgyűlés a következőkben szigorúan 1/3 klerikus és 2/3 laikus képviselőből fog állni.” – írja Holló László.²¹ Továbbá a demokratizálódást véli felfedezni abban a döntésben, hogy a státusgyűlés tagjai most már mind az egyházi, mind pedig a világi rendből nem csak hivatalból kijelölt, hanem választott személyek is lehetnek.²²

Az 1866-ban megtartott státusgyűlést Fogarasy Mihály püspök hívta össze Kolozsvárra, párhuzamosan az (utolsó) erdélyi országgyűléssel.²³ A gyűlés rövid történelmi megalapozással elkészítette a Státus autonómiagyűlés szerkezetét és hatásköri leírását, melyet az apostoli király elé terjesztett jóváhagyás végett.

A státusgyűlés, országgyűlési képviselő tagjai közbenjárására báró Eötvös József vallás- és közoktatási magyar királyi miniszter arról értesítette a püspököt, hogy „Ő császári s apostoli Felsege folyó évi augusztus 19-én kelt legfelsőbb elhatározásával

¹⁸ Jegyzőkönyv 1848: 1.

¹⁹ Bochkor, 1911: 400–401.

²⁰ Endes, 1935: 391.

²¹ Holló, 2007: 28.

²² Vö. Holló, 2007: 28.

²³ Szántó, 1987: 959.

legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy az erdélyi főkormányzészknél fennálló úgynevezett Catholica Commissió megszüntetvén, az eddig annak hatásköréhez tartozó ügyek az erdélyi róm. kath. státusnak 1866-ik évi Január 10-én Kolozsvárott tartott gyűlése jegyzőkönyvében körülírt szerkezetű gyűlésnek és az annak kebeléből választandó bizottmánynak befolyásával kezeltessenek és intéztessenek²⁴.

Az 1868-as gyűlést szintén Fogarasy Mihály püspök hívta össze,²⁵ feladatul tűzve ki a státusgyűlés megszervezését az 1866-os alapon, valamint a 24 tagú bizottság megválasztását. Miután a magyarországi autonómia mozgalom hatására a püspök és a megjelent klerikusok a püspöki joghatóságot, a laikusok pedig az autonómiát látták megvédendőnek és ebben megegyezésre nem jutottak, a püspök a gyűlést február 19-én elnapolta határozatlan időre. A feloszlítás miérettét a következőképpen fogalmazta meg Berényi Szilárd: „Meg akarták választani az igazgatótanácsot is, de a püspöki joghatóság körüli vita két pártra szakította őket. Az egyik párt az autonómia mindenhatósága, a másik a püspöki iurisdictio isteni eredete mellett harcolt. Véleményeiket a miniszterhez terjesztették fel s végül is eredmény nélkül szétoszlottak. Itt is tulajdonképpen a népfeltség elvét állították a püspöki supprematiaival élesen szembe, mely tulajdonképpen protestáns elv volt.”²⁶

Az Erdélyi Római Katolikus Státus újjászervezésének sikert és a kívánt célokat biztosító állomása a következő Státusgyűlés volt, mely 1873. április 4-ig váratott magára. Ekkor írta meg Fogarasy Mihály püspök körlevelét, amelyben összehívta a gyűlést, mert a dolgok alakulását már tűrhetetlennek vélte. Éppen ezért „ezen rendezetlen, s a kath. Status autonomiai jogaival férkezhetetlen állapot megszüntetése céljából több oldalról felhívások intéztettek hozzám, azon kéréssel, hogy a kath. Status-gyűlést kitűzött, de 1868-ban meg nem oldott teendőinek elvégzésére egybehívjam.”²⁷ A gyűlés időpontja 1873. pünkösd hó 12. napja és helyszíne Károly-Fehérvár (ma Gyulafehérvár).

A gyűlést siker koronázta, ugyanis teljesítette legfontosabb feladatát: az igazgatótanácsot, mint az önkormányzat adminisztratív szervét megválasztotta, melynek feladata „az ügyek kezelése, s a státusügyeinek vezetése intézendő lesz.”²⁸ Az igazgatótanács mibenlétét Bochkor Mihály lényegre törően így fogalmazza meg: „Az erd. kat. autonom egyház állandóan működő országos szerve az igazgatótanács, mely a státusgyűlés választásából kerül ki, annak végrehajtó orgánuma, de e mellett önálló jogkörben is eljáró önkormányzati hatóság, tehát az erd. kat. önkormányzatnak önálló szervezeti intézménye is, a mely bizonyos az autonóm jogforrásokban megállapított jogkörben eljárni a törvény alapján kizárólag jogosult.”²⁹

24 ERKSL IV/4h, 4. doboz . 896 – 1867. sz.: *Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter leirata az 1866. évi státusgyűlés felterjesztésre.*

25 Jegyzőkönyv 1868, 1903: 38.

26 Berényi, 1942: 43.

27 ERKSL IV./4.h., 4. doboz. 1100 – 1873. sz.: *Püspöki körlevél.*

28 Jegyzőkönyv 1873: 6.

29 Bochkor, 1911: 503.

Az 1873. évi státusgyűlés

1873. május 12-én ült össze a státusgyűlés Fogarasy Mihály püspök elnökletével, aki nyitóbeszédében kifejezte elismerését és háláját, hogy sokan egybegyűltek, remélve sikerrel járnak és meg tudnak egyezni.³⁰

Miután báró Józsika Lajos, mint a Catholica Commissio elnöke, a maga és az egész Commissio nevében bejelentette lemondását, indítványozta, hogy vegyék fel a tárgyalandó pontok közé az általa kiosztott szervezeti szabályzattervezet-javaslatot. Simon Elek (az újonnan megválasztott jegyző) egy öttagú bizottság létrejöttét javasolta, amely másnapra kidolgoz és előterjeszt egy javaslatot, amely alapján a „most megválasztandó igazgató-tanács által az ügyek kezelése, s a státusügyeinek vezetése intézendő lesz.”³¹ Az igazgatótanács megválasztását a vallás és közoktatásügyi miniszter az 1867. szeptember 12-én kelt, 896. számú leirata alapján szándékoztak megejteni, melynek megállapítására és az indítványok fölötti véleményadásra egy hattagú bizottságot választottak.

Az igazgatótanács szervezeti felépítése

A gyűlés másnapján, a hattagú bizottság javaslata alapján egyhangúlag elfogadták Mikó Mihály határozati javaslatát és eldöntötték az igazgatótanács megválasztását, valamint a számára adandó utasításokat. Ennek a határozatnak alapján az igazgatótanács szervezeti felépítése és hatásköre a következő:

Az igazgatótanács 24 tagból áll, amelyből 8 egyházi és 16 világi személy, székhelyük Kolozsvár és tagságuk nem jár semmiféle juttatással. Ezen kívül hivatalukból adódóan tagja még a státusgyűlés világi elnöke, az előadó és titkár (a két utóbbi élethosszig választva) valamint a tiszteletbeli előadó és titkár (három évre választva). Tagjai még, mint tisztségviselők, a pénztáros, az ellenőr, a számvevő és a jogtanácsos, akik csak tanácskozási szavazattal bírnak, de kötelesek megjelenni a gyűléseken. Ha nincs püspök, akkor a világi elnök a gyűlés elnöke és vezeti a tanácskozást, felügyel az ügyek intézésére, valamint fegyelmi jogot gyakorol a segéd- és szolgaszemélyzet felett. Ha a világi elnök is akadályoztatva van, akkor a legidősebb tanácsstag veszi át az irányítást.³²

---

³⁰ „Leforróbb óhajom és imám, hogy a kegyes Úr Isten adja meg mindnyájunknak azon szent kegyelmet, melynek segítségével a valót és igazat megismerve, annak útmutatása szerint tanácskozzunk, kölcsönös szeretet kísérje szavainkat, nemes ügybuzgalom hevítse kebleinket, egyetértés és összetartás tegyen erősekké bennünket, s fáradalmainkat koszorúzza az ezek kegyes áldása!” Jegyzőkönyv 1873: 4.

³¹ Jegyzőkönyv 1873: 6.

³² Vö. Jegyzőkönyv 1873: 7–9.

Az igazgatótanács hatásköre és feladatai

Az igazgatótanács hatásköre: „a személyi kinevezési ügyekben, a köznevelés terén, a kath. egyházi és iskolai javak és alapítványok tekintetében, s általán fogva az erdélyi püspökmegyei kath. egyház világi vonatkozású összes ügyeiben a közgyűlés megbízásából és ellenőrzése alatt kiterjed mindazokra, mik a szoros értelemben vett hittani, egyházkormányzási liturgiai, s egyházfegyelmi dolgok körén kívül, az egyházi s világi híveket közösen érdeklik.”³³

Az igazgatótanács feladata a segéd- és szolgaszemélyzet megválasztása és azok fizetésének meghatározása. A Státus által fenntartott egyházközségekben gyakorolja a tanulmányi- és vallásalapot megillető kegyúri jognál fogva a lelkész-felajánlási jogot. Feladata továbbá az alapítványok és ösztöndíjak körüli ügyintézés és az alapítók szándéka szerinti eljárás érvényesítése, valamint az iskola és nevelésügy felügyelete, a tapasztalt hiányok, visszaélések vagy hanyagságok esetén eljárások intézése. Kiegyenlítheti a kiadási számlákat a státusgyűlés által megszabott költségvetésen belül, de ha valami felülmúlja ezt és halaszthatatlan, akkor kifizetheti, ellenben a következő gyűlésen igazolnia kell.

Ugyancsak feladata felügyelni a Státus javainak megőrzését vagy megvédését; képviselni a Státust a peres és peren kívüli ügyekben, valamint az ingó és ingatlan vagyon kezelése (gondoskodni a fenntartásról és gyarapításról, és ha bérbbe adja, akkor azt az alapra nézve a leghasznosabban tegye). Köteles az egyházmegye közoktatási állapotáról évi jelentést tenni és ezeket előterjeszteni az egyházmegyei státusgyűlésen. Az egyházközségi tanácsok által választott tanítók számára az alkalmazási okmányt kiállítja, ha kifogás merül fel, új választást rendel el. Nyilvántartja a tanári és tanítói fizetéseket (amiket a közgyűlés, ill. az igazgatótanács által állapít meg), valamint ezeket felügyeli (visszaélések, az egyházmegye viszonyaihoz képest fizetési eltérések javaslása: ezeket felterjeszti az egyházmegyei gyűlésnek). Fő feladata gondoskodni a pénztár felelősségteljes kezeléséről és időben elkészíteni az évi költségvetést.³⁴

Továbbá hatáskörébe tartozik még az uradalmi vagyonok és alapítványok kezeléséről a könyvelést bekérni, megvizsgáltatni, és a státusgyűlés elé terjeszteni. Az üresedésbe jött püspöki javadalom leltár melletti átvételénél és átadásánál, és az üresedésben levő püspöki szék jövedelmeinek kezelésénél, a káptalan hozzájárulásával feladata teljesíteni mindazt, mi hasznosnak és szükségesnek mutatkozik. És végül, de nem utolsó sorban felügyeli, hogy a kegyurak kötelességeiket pontosan teljesítsék; szükség esetén rendkívüli státusgyűlés összehívását eszközölni.

Az igazgatótanács akkor hozhat érvényes határozatot, ha az elnökkel együtt öt tag, vagyont illető és más fontosabb ügyekben az elnökön kívül hat tag van jelen.

³³ Jegyzőkönyv 1873: 7.

³⁴ „a költségi szükségletek egyes rovatai szerint állítatnak meg az általány összegek: a személyzeti rendszeres fizetésekre; kezelési folyó költségekre; az alap természetű és rendelése szerint, lelkészek, egyházak, növendék, vagy iskolák szükségleteire; szükséges építkezésekre és beruházásokra.” Jegyzőkönyv 1873: 9.

Az igazgatótanács működését megválasztása után azonnal megkezdte, s a megszüntetett katolikus bizottság teendőit átvette. A státuszgyűlés az igazgatótanács feladatává tette, hogy az államkormányzati közegek által kezelt katolikus vallási-, tanulmányi-, ösztöndíj- s egyéb alapok és alapítványok átvételére lépéseket tegyen, leltárba foglaltassa és azt kezelje. Ugyancsak az igazgatótanács kapott megbízást a Státusznak az erdélyi országos kormányzati levéltárba átvett levéltárának a visszaszerzésére.³⁵

Az igazgatótanács tagjainak megválasztása

A státuszgyűlés az igazgatótanács megválasztására egy hattagú bizottságot állított fel, amely előkészítette a választást. Báró Józsika Lajost, a katolikus ügyek körül szerzett érdemeire való tekintettel, azok elismeréséül közfelkiáltással megválasztották világi elnöknek.³⁶

Az igazgatótanács megválasztásakor összesen 89-en szavaztak, és a megbízott szavazatszedő bizottság közreműködésével, melynek elnöke Macskásy Ferenc volt, meg is választották.

A megválasztás felterjesztése

A státuszgyűlés jegyzőkönyvét felterjesztették a magyar királyi vallás- és közoktatási miniszterhez. Ebben tájékoztatják a minisztert az igazgatótanács létrejöttéről, és kéri, hogy terjessze azt fel a császárnak jóváhagyás céljából, és rendelje el a kormány kezelése alatt álló alapok átadását.³⁷

Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter a felterjesztésre Fogarasy Mihály püspökhöz, mint a státuszgyűlés elnökéhez 1873. június 16-án intézett válaszában, az Eötvös korábbi leiratára hivatkozva elismeri a státuszgyűlés törvényességét, tudomásul veszi az igazgatótanács megalakulását, és átengedi hatáskörébe a korábban a Catholica Commissio által intézett ügyeket: „Tekintettel ő cs. és ap. kir. Felségének 1867-ik Augusztus 19-én kelt legfelsőbb elhatározására, mely az erdélyi kath. Státussal 1867. év szeptember 12-én 896. eln. sz. a. kelt, inneni intézvényvel közöltetett, a kath. Statusnak teljes joga lévén arra, hogy évi üléseit megtartsa, és a 24 tagú igazgató-tanácsot, mely

³⁵ Vö. Jegyzőkönyv 1873:10. A levéltár szétválasztása megtörtént. Így a Commissio Catholica egyházügyi osztályának jegyzőkönyvei 1787-től, a tanulmányi- és alapítványi osztályának jegyzőkönyvei 1790-től, az iktatott iratok pedig 1861-től a Státus levéltárába kerültek és ott ma is megtalálhatóak.

³⁶ Báró Józsika Lajos köszönőbeszédében kifejti, hogy megtisztelve érzi ugyan magát, de nem tartja jónak, hogy ilyen nagy hivatal betöltésére felkiáltással válasszanak meg valakit. Öszintén bevallja, hogy nem érzi magát képesnek e hivatalnak megfelelni, mint egy fiatal, ereje teljében lévő férfi, de egyfelől mivel más nem jelentkezett a tisztség vállalására, másfelől pedig érzi a szerzett tapasztalatai okán irányába tanúsított bizalmat, a megtiszteltetést mégis elfogadja. Két kérése van. Az egyik, hogy nézzék el neki, ha a jövő gyűlésen betegsége miatt nem lehet jelen. A másik, mivel sok gondja van betegsége, kora és családja fenntartása miatt, valamint mivel „nem bír többé azon képességgel, melyet a haza és a közügyek szolgálatára szentelt”, ezért őt a lehető leghamarabb mentse fel e tisztség alól és a gyűlés a világi elnöki tisztséget „bizza olyanra, a ki jobb és állandóbb erővel képest azt viselni.” Jegyzőkönyv 1873: 10–11.

³⁷ Jegyzőkönyv 1873: 18–19.

az ekkorig működött kath. egyházi bizottság helyébe lépjen, önkebléből megválassza: az erdélyi püspökségei Statusnak ebbeli eljárását jóváhagyó tudomásul veszem, és egyúttal azon megállapodását is helybenhagyom, mely szerint az összes, ekkorig a kath. egyházi bizottság hatásköréhez tartozott ügyeket, jövőben, ama már megválasztott 24 tagú igazgató-tanács befolyásával kezelendi és intézendi.”³⁸

Az igazgatótanács alakuló ülése

Bár nem tartozik szorosan a témához, de az igazgatótanácsnak az Erdélyi Római Katolikus Státusgyűlés újraindítása során játszott fontos szerepe okán röviden kitérünk az igazgatótanács alakuló ülésére is. Trefort leirata alapján Fogarasy Mihály püspök sietett – július 14-én kelt levelében – július 30-ára, Kolozsvárra, az igazgatótanácsot alakuló gyűlésre összehívni.³⁹

Több megválasztott igazgatótanács tag nem tudott megjelenni ezen az alakuló gyűlésen. Meg nem jelenésüket levélben jelezték a püspöknek. Így gróf Kálnoky Dénes sepsiszentgyörgyi főipán, világi tanácsos, aki egészségi állapotára hivatkozva maradt távol.⁴⁰ El nem hárítható akadály miatt maradt távol id. Groisz Gusztáv is,⁴¹ Ugron Lázár pedig utólag kért elnézést a püspöktől meg nem jelenése miatt.⁴² Az alakuló gyűlés összehívására Mikó Mihály levelet írt Fogarasy Mihály püspöknek, melyben arra kéri, hogy napolja el a gyűlést, mivel Kolozsváron kolerajárvány van és senkire nézve nem egészséges ott lenni, mert mindegyiküknek családjuk van és magának a püspöknek, mint a hívek vezetőjének sem lenne szabad ott lennie, mert „a colera ellen a püspökök sem bírnak kiváltsággal”.⁴³

Ennek ellenére a gyűlést nem napolták el és így az alakuló gyűlésre érkezettek július 30-án délelőtt 9 órakor a kolozsvári akadémiái templomban ünnepi szentmisén vettek részt, amelyet Fogarasy Mihály püspök koncelebrált. A tanácskozás 10 órakor vette kezdetét, amikor nagyszámú hallgatóság előtt, a püspök ünnepi beszéddel iktatta be az igazgató-tanácsot. Ebben kifejtette örömét az iránt, hogy végre a felsőbb hatóságok is beleegyezésüket adták az autonómia létrejöttére, hogy végre megalakulhatott a régen áhított igazgatótanács. Felhívta a jelenlevők figyelmét arra, hogy milyen dicső és üdvös, és ugyan akkor, milyen fáradságos feladat vár rájuk.⁴⁴ Hosszasan méltatta azokat a

38 ERKSL IV/4.h, 4. doboz. 1008 – 1873 sz. leirat: *Trefort Ágoston vallási- és közoktatástügyi miniszter leirata az 1873. évi státusgyűlés felterjesztésére.*

39 „...tekintettel arra, hogy az igazgató-tanácsra már a jövő (augusztus) hó folytán igen fontos teendők várnak, és így óhajandó, hogy az azelőtt összejőjjön és magát constituálja: az említett igazgató-tanácsot folyó hó 30-ára Kolozsvárra összehívam.” ERKSL IV/4.f. 70. doboz. 459/t. 313 – 1960 – 1873: *Fogarasy Mihály püspök levele az ideiglenes Bizottmány-nak.*

40 ERKSL IV/4.h, 4. doboz.: *gróf Kálnoky Dénes 1873. július 25.-én Sepsí Szentgyörgyön kelt levele Fogarasy Mihály püspökhöz.*

41 ERKSL IV/4.h, 4. doboz.: *Id. Groisz Gusztáv 1873. július 25.-én Buda-Pesten kelt levele a püspökhöz.*

42 ERKSL IV/4h, 4. doboz.: *1873. augusztus 3.-án kelt, Ugron Lázár levele a püspöknek.*

43 ERKSL IV/4h, 4. doboz.: *Mikó Mihály 1873. július 26.-án Marosvásárhelyen kelt levele a püspökhöz.*

44 Hatáskörükbe tartozik „az ártatlan kisdedeknek és fölserdülő ifjaknak, az egyház és a haza reményeinek vallásos-erköl-

személyeket, akik közreműködtek és elősegítették az autonómia ügyét. Így megemlítette báró Eötvös József és Trefort Ágoston vallási- és közoktatásügyi minisztereket és I. Ferenc József magyar királyt. Beszéde végén pedig a Szentháromságos áldással megalakultnak nyilvánította az igazgatótanács munkáját.

Az ünnepélyes áldás után a tagok hivatali esküt tettek, a következő szöveg szerint: „Én NN., mint az erdélyi püspökmegyei Kath. Státus Közgyűlése által az igazgató tanács megválasztott tagja esküszöm az élő Istenre, boldogságos Szűz Máriára, és Istennek minden szentjeire, hogy koronás királyomnak mindig híve leszek, és mint az erdélyi római katolikus Státus igazgató tanácsának megválasztott tanácsosa az erdélyi katolikus alapok jogait és javait mindenkben védeni, a tan és nevelés ügyét a kath. egyház érdekében és javára legjobb belátásom szerint lelkiismeretesen elémózdítani fogom. Isten engem úgy segélyen, boldogságos Szűz Mária és minden Szentek.”⁴⁵ Ezzel az aktussal Erdélyben, a jegyzőkönyv tanúsága szerint, zökkenőmentesen alakult meg – a magyar társadalomban a kiegyezés után két autonómia kongresszus (1870–1871; 1897–1902) és több hamvába holt próbálkozás ellenére is, a kommunista diktatúra kezdetéig kivihetetlennek bizonyuló – a katolikus autonómia.

Az 1873. évi státusgyűlés a *Pesti Napló* híradásaiban

Az 1873. évi státusgyűlés jegyzőkönyve alapján bemutattuk a gyűlés lefolyásának hivatalosan közölt változatát, azonban nem éreklent a sajtóban megjelent korabeli vonatkozó híradások vizsgálata és az azzal való összevetése sem, mert ez érdekes részletekkel egészítheti ki a fentiekben nyert képet. Kutatásom során megvizsgáltam a korabeli sajtó egészét, az összehasonlításra legalkalmasabbnak a *Pesti Naplóban* megjelent híradásokat találtam.

Választásom magyarázataképpen utalnom kell a katolikus autonómiamozgalomra, amely Magyarországon épp az 1860-as évek végén, és a 70-es évek elején a társadalom figyelmének központi témája volt. A kiegyezés utáni években az autonómia megszervezésére való törekvés a klerikális és antiklerikális sajtóban rendkívül nagy port kavart. A gyakran polémiába hajló vitát Eötvös József miniszter Simor János bíboros-hercegprímás, esztergomi érsekhez írt levele robbantotta ki,⁴⁶ amit az *Idők Tanúja* közölt. Erre Palásthy Pál reagált a *Religióban*. Palásthy az autonómia szükségének kérdésében

---

sős nevelése és oktatása...; az árvák könnyeinek letörlése, a betegek, öregek és elhagyott özvegyek gyámolítása...; szent egyházunk fenntartása és gyarapítása... És ekep hatáskörünkhöz tartozik mindazon legmagosabb érdekek felkarolása, melyek az ember bensőjét nemesítik, külső életét fejlesztik, a vallási és polgári erényeket kiművelik, és ekep valamint egyfelől az anyaszentegyház gyarapodásának, úgy másfelől hazánk és nemzetünk erősbülésének egyedül biztos alapját lerakják.” ERKSL IV/4a, 28. kötet: Az igazgató-tanács jegyzőkönyve 1873, 16.

⁴⁵ ERKSL IV./4.f. 70. doboz: 459/t. 313–1873, *Esküforma*.

⁴⁶ Vö. Oltványi, 1976: 493–500.

egyértett Eötvössel, de elvi indoklását élesen visszautasította. Simor csak e cikk megjelenése után válaszolt Eötvösnek. Köszönetet mondott neki e kezdeményezésért, s jelezte, hogy a püspöki kar már amúgy is tervbe vette az autonómia fölötti tanácskozást – lényegében azonban ő is Palásthy véleményét fejtette ki. Ezzel is kitűnt, hogy Simor és a főpapok álláspontja lényegesen eltér a miniszterétől és a világiaktól.⁴⁷

A huzavona az 1870–71. évi autonómia kongresszus sikertelen kimenetele után elcsendesült, és 1872-re a közvélemény figyelme lassan elfordult már az egyházi kérdésekről. Megszűntek a liberális katolikusok orgánumai, de a főpapok is megszabadulhattak egy lap finanszírozásának terheitől.⁴⁸ Így tehát nem csoda, ha az 1873-ban megvalósult erdélyi katolikus autonómiáról nem találunk polemizáló sajtócikkeket, hanem tájékoztató hangvételű írásokat. A kérdéssel legfőképp a *Pesti Napló* foglalkozott, mely a korszak legrégebbi és folyamatosan megjelenő napilapja. Politikai nézeteit tekintve a kiegyezés utáni kormányzatot támogató parlamenti többség legjelentősebb sajtóorgánuma volt. A *Pesti Napló* 1870 és 1873 között a kormánypárt lapjaként a katolikus autonómiáról szóló vitából is kivette részét. Álláspontja következetesen liberálisnak mondható: követelte az állam és az egyház szétválasztását, az oktatásügy állami irányítását. Az egyház birtokaira vonatkozó tulajdonjogát ugyan sérthetetlennek tartotta, de a földbirtokból származó jövedelem célszerű felhasználása felett való örökös köteletségét és jogát az állam hatáskörébe tartozónak látta. Ez utóbbi állásponttal a konzervatív egyházi lapok, elsősorban a *Magyar Állam* támadását vonta magára. Álláspontját mégsem változtatta meg: liberális szellemben üdvözölte Deák Ferenc utolsó, 1873. július 28-ai, egyházügyi reformmal kapcsolatos beszédét.⁴⁹

Az autonómia keltette sajtóvitára nem áll szándékomban kitérni, a fentieket azért tartottam fontosnak megemlíteni, hogy a korabeli sajtónak ill. a *Pesti Naplónak* az erdélyi katolikus autonómia újjáalakulásával kapcsolatos mérsékelt hangvételét megmagyarázzam.

Az 1873. évi státusgyűlés összehívása

A *Pesti Napló* április 23-ai számában az első oldalon kis, mindössze négy mondatba sűrített híradást találunk arról, hogy az erdélyi püspök körlevélben összehívta május 12-ére a státusgyűlést, és közli a püspök által megjelölt célt is: a katolikus autonómia létrehozása az egyházmegye számára, és az annak hiányából felmerült sérelmek orvoslása.

Május 10-én, szintén egy kis cikkben, arról olvashatunk, hogy a „*Pester Loyd*” vádolja a *Pesti Naplót* mivel nem közölt olyan cikket, amelyben állást foglal a 24 tagú bizotmány választásáról, ugyanis – „*Pester Loyd*” szerint – addig nem választható meg a bizottság, amíg a magyarországi autonómia kongresszuson megszavazott szervezet nem kerül szentesítésre. De a lap értesülései szerint az igazgatótanácsot mégis meg

⁴⁷ Vö. Hermann, 1973: 446.

⁴⁸ Kosáry – Németh, 1985: 153–161.

⁴⁹ Kosáry – Németh, 1985: 77.

fogják választani, holott biztosan tudják, hogy lesz majd olyan tag a gyűlésen, aki tiltakozni fog ellene. A cikk írója megnyugtatóan az olvasókat, hogy lesz alkalom erre a kérdésre visszatérni, de egyetért azzal, hogy „azon autonomikus bizottmány, melynek működési köre a felsőbb helyről meg nem erősített munkálaton alapulna, jelenleg meg nem választható, s hogy ilyesmi tervezetett, annak egyik bizonyossága ama tiltakozás, melyet lapunk egy kitűnő katolikus férfútól vett.”⁵⁰ Hogy ki lehet ez a „kitűnő katolikus férfiú” nem tudni.

A következő cikkek május 15-, május 17-, május 19-, május 20- és május 23-áról valók. Közös jellemzőjük a nagy terjedelem, a szerző és a hangvétel. A cikkek egyes szám első személyben, naplószerűen íródtak, melyből érzékelhető, hogy szerzőjük részt vett az eseményeken, s feltehetőleg ő az a „kitűnő katolikus férfiú”, akit a május 10-ei cikk említ. Személyének kilétét csak találgatni lehet a cikk végi „r.l.” monogramból. A jegyzőkönyvben felsorolt megjelentek között egy személy, Reinisch Lajos kanonok nevének kezdőbetűi sejlenek fel a monogram mögött, de ez pusztán feltételezés.

A gyűlés előértekezlete

A május 15-ei cikk⁵¹ terjedelmesebb, mint a korábbi híradások, két teljes hasábra terjed ki, hangvételét tekintve jegyzőkönyvszerű leírása az eseményeknek. Címe *Az erdélyi kath. státusgyűlés*, alatta zárójelben *Erd. tud.*, ami annyit tesz, mint Erdélyi tudósítás. A cím alatt egy római egyes van, ami – a többi cikket is figyelembe véve – a „történet” részenkénti tudósítására utal. Meg van jelölve a helyszín, Gyula-Fehérvár és az időpont, május 11. Azt fentebb már láttuk, hogy a gyűlés május 12-én kezdődött. Itt az első tudósításban a szerző egy május 11-ei előértekezletről számol be, amiről a jegyzőkönyv még utalás formájában sem emlékezett meg és nem találni feljegyzést a levéltárban sem.

A püspök nem volt jelen ezen az előzetes tanácskozáson, ez abból derül ki, hogy az elnöki tisztségre – amit rendes esetben a püspök tölt be – József Lajos báró, a státusgyűlés másodelnökének betegsége miatt, Mikó Mihály maroszéki főispánt választották. Az értekezlet célját – „hogy megtudjuk, vajon a nézetek 1868 óta módosultak-e vagy merev állapotokban maradtak”, valamint „eszmét cserélni a szervezet felett, melyet az erdélyi státus szükségesnek lát a törvényen alapuló autonómia megalkotására nézve”⁵² – szem előtt tartva történtek a felszólalások, amelyeket a szerző szó szerint idéz. Az eszmecsere alapjául az a munkálat⁵³ szolgált, amelyet Simon Elek osztott szét. A

50 *Az erdélyi kath.-státusgyűlésről*. In: *Pesti Napló Esti Kiadás*, 1873. május 10.

51 *Pesti Napló Esti Kiadás*, 1873. május 15.

52 Mikó Mihály az értekezlet elnöke.

53 Simon Elek bejelentése szerint a munkálat nem egyes emberé, hanem a jelenleg fennálló ideiglenes bizottságtól származott ... Igaz, hogy az 1866-ki szervezet mellett is kellő joggalapon mozognának, azonban szükséges tudnunk, hogy ama gyűlés csak előkészítő gyűlés volt egy újabb szervező gyűlésre, melynek fenntartott a szabályok kidolgozása s a kezelési módokatoknak a kormányval együttes megállapítása. A munkálat, mely előttünk fekszik, megfelel a céljának. A szervezet népképviselőre és honoratiorokra van fektetve. A tárgyak, melyek hatáskörébe tartoznak, világosan meg vannak jelölve. A

munkálat az igazgatótanács működésére vonatkozó teendőket határozottan körülírta. Ez azért érdekes, mert amint fentebb láthattuk a gyűlés első napján maga Simon Elek indítványozza egy bizottság kiküldését ugyanerre a célra. Ez azzal magyarázható, hogy az „előleges értekezlet” orientáció szempontjából volt igen hasznos, de semmilyen tárgy fölött döntésképesége nem volt. A cikk alapján nyilvánvaló, hogy a vélemények igen eltérőek voltak. A felszólalások többsége támogatta Simon Eleket. A klerikus Keserű Mózes indítványa, mely szerint „ne ereszkedjünk általános szervezkedésbe, hanem minthogy ő Felsége leirata minket erre felhatalmaz, válasszuk meg rögtön az igazgatótanácsot...” nem nyerte el néhányuk tetszését; olyan vélemény is volt, hogyha általános szervezkedésbe nem kezdenek, akkor nem támogatja az igazgatótanács megválasztását sem.⁵⁴ Az előértekezlet négy órán át tartott és az elnök a döntésképtelenség tudatában, a közös nevező hiányában azzal zárta be az értekezletet, hogy a másnapi gyűlés majd dönt a kérdés felett. Tehát nem jutottak megegyezésre a résztvevők, annak ellenére sem, hogy Simon Elek hangsúlyozta: „Necsak igazgató-tanácsot válasszunk, hanem az egész szervezeti rendszert állapítsuk meg egyetértő működéssel, és azért, hogy lássa a miniszter, miszerint nem egy rendezetlen, hanem egy rendezett testületnek adja át a vagyont.”

Az első tárgyalás

A következő két tudósítás (május 17-ei és 19-ei) a státusgyűlés első napjáról szól. A cikk sorozatszámát május 17-én⁵⁵ római hármast (III.) és a gyűlés első napjáról egy már közölt tudósítást folytatva indul. Ez arra enged következtetni, hogy május 12-ei első gyűlési nap kezdő része már le volt közölve, azonban az erről szóló cikket nem találtam meg sem a május 16-ai *Pesti Napló*-ban, sem a május 17-eiben, így ez a rész hiányzik, és további kutatást igényel. Bár a hiányzó rész történéseit a jegyzőkönyv alapján a fentiekben már bemutattuk, sajnálatos, hogy a Fogarasy Mihály püspök nyitóbeszéde, Simon Elek jegyzővé választása, valamint B. Józsika Lajos a saját és az egész Commissió nevében való lemondása, valamint Mikó Mihály beszéde kapcsán kialakult tárgyalások háttérinformációit nem ismerhetjük meg. A május 17-ei cikk, Józsika Lajos lemondására utalva, csak annyit hoz, hogy volt egy beszéd, amelyet ő tartott, így a beszédet sem a jegyzőkönyv, sem az újságcikk nem örökítette meg. A cikk írója azonban megjegyzi „Józsika Lajos báró beszéde s előterjesztése után a tanácskozás egészen új irányba tereltetett. Azt véltük, hogy a készen levő a gyűlés elé terjesztett

---

vagyon, mely az erdélyi egyházmegye tulajdonát képezi, szabatosan meghatározva. A teendők, melyek az igazgató-tanács működési körét teszik, határozottan megszabva. Végül átmeneti intézkedések a végett, hogy az igazgató-tanács nyereendő utasítás szerint az önkormányzatot véglegesen beállítsa. ... Ne csak igazgató-tanácsot válasszunk, hanem az egész szervezeti rendszert állapítsuk meg...” – számol be a cikk szerzője.

54 „Pócsa József: Ha az egyházmegyei gyűlés szervezésében nem ereszkedünk, akkor igazgató-tanácsot se válasszunk. Biztosabbnak tartja az ügyet egy a kormány ellenőrködése mellett működő, mint egy senkitől sem függő bizottság kezében” – az újságcikk szerzője.

55 *Pesti Napló Esti Kiadás*, 1873. május 17.

szervezeti munkálatokhoz kell szólnunk s talán kevés módosítással elfogadnunk, és ily módon megállapodásra jöven, az erdélyi egyházmegyének oly szervezetet adunk, mely a jövőbeli státusgyűlések megtartását s általában az önkormányzat rendes végbemeneténél alapul szolgáljon. Azonban a dolog másképp ütött ki.”

Ami megfordította a gyűlés menetét a Mikó Mihály beszéde volt. A jegyzőkönyvből ismert Mikó-beszéd a cikkben közölt beszédnek mindössze az utolsó három bekezdése, ugyanis a jegyzőkönyvbe csak a konkrét határozati javaslatokat jegyezték le. A cikk közli a határozati javaslat magyarázatát, és megokolását is hozza, így sokkal több információt tartalmaz, mint a jegyzőkönyv. A cikkben közöltekből megismerhetjük Mikó Mihály személyes véleményét is a gyűlés elé terjesztett *munkálat*-ról „Én a jelen gyűlés tanácskozásai és határozatai által sem a kormánynak az összes Magyarország autonómiája eszközlésében akadályokat útjába görgetni nem óhajtok, sem arra okot adni nem akarok, hogy az erdélymegei kath. status separaticus tendenciákkal vádoltassék. Ezek azon nézetek, melyekből kiindulva, a kolozsvári szervezkedési új tervet a tanácskozás alapjául kitéüntetni nem óhajtom.”

A jegyzőkönyvben nem esik szó arról, hogy elutasítja a munkálatot, sőt az ott talált beszéd nem is említi azt. Mikó az új szervezeti szabályzat összeállítását tehát ellenzi. Egyfelől úgy látja, hogy vagy olyan helyzetben van a kormány, hogy a magyarországi 1870–71. évi Autonómia Kongresszus által megfogalmazott és az egész ország katolikusaira, így az Erdélyi Egyházmegyére is érvényes autonómia szervezeti szabályzatának megerősítését a királynál kieszközölheti, ami a jelen szervezkedést feleslegessé tenné. Másfelől ha nem éri el a kormány a szervezeti szabályzat főkegyúri jóváhagyását, ebben az esetben egy új erdélyi szervezeti szabályzat is – bár az külön jóváhagyás nélkül, történelmi alapon is érvényes lehetne – különutas szervezkedésként, jóváhagyás nélkül érvénytelen marad. Ez esetben azonban az Eötvös miniszter által már 1867-ben engedélyezett igazgatótanács-választás bizonytalan időre elodázódna.

A cikk írója a fentiekkel fejezi be tudósítását és ígéri, hogy „legközelebb” folytatja a tárgyalás további menetéről való tudósítást. Ez május 19-én következik,⁵⁶ és két részt (IV. és V.) is közöl a lap. A negyedik rész a tárgyalás már megkezdett bemutatásának folytatása, az ötödik pedig a gyűlés másnapjáról szól.

A szerző a negyedik részben Simon Elek – a jegyzőkönyvből szintén ismert – pótjavaslatának bemutatásával folytatja a tájékoztatást. Ez Mikó Mihály indítványát egészíti ki, messze túlmutatva azon. A cikkben talált szöveg szó szerint megegyezik a jegyzőkönyvben találhatóival. Mindkét forrásban találunk utalást arra, hogy indokolttá vált a pótindítvány fölötti vita és „a vitatkozás áramlatának újabb rohamot kölcsönzött, s a nézetnyilvánításokra újabb alkalmat adott”. A vita hangulatát nem érzékelteti a jegyzőkönyv, ezt csak a cikkből ismerhetjük meg.

56 Pesti Napló Esti Kiadás, 1873. május 19.

E szerint az ülés elnöke, Fogarasy püspök, bölcsen látja a megegyezési pontokat és a nézetkülönbségeket egyaránt, ő alapvetően mindkét javaslatot helyénvalónak találja, így további hozzászólásokra buzdít.⁵⁷

A tudósítás kilenc felszólalóról tesz említést. Ezek közül Gál János és Keserű Mózes egyet ért Mikó Mihállyal abban, hogy az 1866. évi státusgyűlésen meghatározott szervezeti szabályzat alapján kell haladniuk, Bochkor Mihály, Pócsa József és Frits Albert Simon Elek javaslatát támogatják egy új, részletesebb szervezeti szabályzat-tervezet kidolgozásában, Veszely Károly és Jósika Lajos pedig indítványozzák, hogy küldjenek ki egy öttagú bizottságok, akik a két indítványt véleményezik és a gyűlés elé tárják

A felszólalások után megállapodtak a bizottság kiküldésében. Fogarasy püspök javaslatára ugyanakkor választottak egy bizottságot a sérelmi ügyek tárgyalására is. Az utóbbi feladata volt a Státust ill. az erdélyi egyházmegyéért sérelmek tematizálása és emlékiratba foglalása. A két bizottság megválasztása a jegyzőkönyvben is szerepel.

A második tárgyalási nap

Ugyancsak a május 19-ei cikkben V. szám alatt folytatódik a tudósítás, immár a május 13-ai tárgyalás kezdetét mutatva be. A cikk, bár a bizottságok beszámolóját tekintve tartalmában megegyezik a jegyzőkönyvben foglaltakkal, sokkal részletesebben állítja azt elénk, mint a jegyzőkönyv. A cikkből megtudjuk, hogy a gyűlés nyilvános volt, nemcsak a gyűléstagok vettek részt a tanácskozáson, hanem számos hallgató is „feszülten várta a munkálatok előterjesztését.”⁵⁸

A bizottságok beszámolója előtt elfogadták Mikó Mihály javaslatát, hogy először a szervezkedés feletti tanácskozásra kiküldött bizottság tartsa meg a beszámolóját, és majd csak utána a sérelmi ügyek bizottsága. Az első bizottság előadója, Veszely Károly ajánlja, hogy Mikó Mihály határozati javaslatát fogadják el, és ennek első lépéseként válasszák meg az igazgatótanácsot, majd lássák el utasításokkal. Ez az állásfoglalás elvetette Simon Elek és támogatói javaslatát. Simon Elek, aki a kiküldött bizottságnak is tagja volt, elfogadja a bizottság javaslatát, ha a gyűlés kijelenti, hogy az 1866-i alapon minden évben megtartják a státusgyűlést és a meghívottak 2/3 része mindig a világi rendből lesz, és csak 1/3 része a pápi rendből.

A jegyzőkönyvben nem szerepel Simon Elek ez utóbbi felszólalása, pedig ez a felszólalás hozta el azt a lélektani pillanatot, amikor a két párt, ill. a két vélemény

57 „Van nézetkülönbség, de lája, hogy egyben őszinte kívánság és nézetegység van – abban tudniillik, hogy önkormányzat választassék. A nézetek abban különböznek, hogy némelyek új szervezeti szabályokat akarnak, mások ezt nem látják sem szükségesnek, sem czélszerűnek, hanem a meglevő alapon igazgató tanácsot akarnak választani. Részéről kész új szabályokat is készíteni, illetőleg a munkálatot úgy, ahogyan van, elfogadni, de az 1866-ki szabályokban is elég biztosítékot lát. Nem kell félni, hogy a képviselési arány nem lesz megtartva, a világiakból nemcsak 2/3 részt, hanem még többet is lehet összehívni. Szóljanak hozzá.”

58 „A teremben nagyszámú hallgatóság jelent meg, azon adván e körülmény nyilvános jelét, hogy nemcsak a tagok, hanem más érdekeltek is nagy súlyt fektetnek a mai tanácskozás kimenetelére.”

kiegyezett, és elkerülve az 1868. évi gyűléshez hasonló további meddő vitát, s innentől már közös álláspontról szervezték tovább a Státus, ill. az ügyvezetést vivő igazgatótanács ügyét. Simon Elek közvetítő javaslatának súlyát csak a hírlapi tudósításból ismerjük. A szerző szerint „ezen kijelentés volt azon arany láncszem, mely az eltérő nézetek összekötözését ismét eszközülé s a további tanácskozás menetét nem csak gördülékennyé, hanem egészen könnyűvé tevő. Simon Elek mindannyiunk elismerését érdemelte meg a nagy horderejű ügy érdekében tett ezen szolgálata által. A dolog tehát rendes mederbe visszatért s hol csendesen, hol a lelkesedés fölbuzgó habjainak hömpölygetése mellett, de biztosan haladt a kitűzött cél felé.” A jegyzőkönyv minden további magyarázat, és a kikristályosodó álláspont közbeeső lépéseinek fentebb vázolt bemutatása nélkül, szükszavúan, de annál jelentőségteljesebben, érdemei elismerésének jegyzőkönyvbé iktatása által mond köszönetet.

Ezt követően újra felolvasásra került Mikó javaslata, melyet a gyűlés egyhangúlag elfogadott és határozatilag kimondja az igazgatótanács megválasztását és utasításokkal való ellátását. A döntést Apor Károly báró ugyan elfogadta, bár véleménye szerint ez a gyűlés kedvező alkalom lehetett volna egy új szervezeti szabályzat megállapítására, éppen ezért indítványozza, hogy a közgyűlés bizza meg az igazgatótanácsot, hogy egy szervezeti javaslatot készítsen, melyet abban az esetben, ha a magyarországi katolikus önkormányzat egy év alatt életbe nem lép, a jövő évi nagygyűlés vizsgálat alá vehet. Indítványát szintén egyhangúlag fogadták el.

A továbbiakban a tudósítás írója a jegyzőkönyvvel egybehangzóan, csupán némi eltéréssel⁵⁹ közli az igazgatótanács számára adott *Utasítás* 25 §-ból álló szövegét. Ezek után megválasztották és kiküldték a szavazatszedő bizottságot. A tudósítás szerint a tanácskozást „egy szép jelenet zárta be”. Ez a jelenet báró Jósika Lajosnak közfelkiáltással az igazgatótanács világi elnökévé való választása volt.

Ezzel tulajdonképpen nem zárul a május 13-ai gyűlés, hiszen folytatását a tudósító a *Pesti Napló* május 20-ai számában római ötös (V.) fejezetszámmal közli.⁶⁰ A fejezetszám valószínűleg elírás lehet, ugyanis a 19-ei cikk második része is ezt a fejezetszámot viseli és a május 23-án következő folytatásban már római hetes a fejezetszám, ezért én hatodik fejezetként hivatkozok rá.

A hatodik fejezet három nagy témáról szól. Az első, amelyre a jegyzőkönyv csak utal,⁶¹ az igazgatótanács számára adandó utasítások megtárgyalásánál legtöbb időt igénybe vevő paragrafusok, a tanári kinevezésekről szóló tanácskozás közzlése, mellyel véget ért a délelőtti ülés. A délutáni, 18 órától 20.30-ig tartó tanácskozás alkalmával a sérelmi ügyek tárgyalására kiküldött bizottság jelentését tette közzé a krónikás. Ez

⁵⁹ Ilyen különbségek a szinonim szavak használata (13.§ c. pont), egy vagy több szavas (14.§, 22.§), ill. egy vagy több mondatos kiegészítések (7.§, 15.§) beiktatása, melyek a szöveg értelmét nem érintik.

⁶⁰ *Pesti Napló Esti Kiadás*, 1873. május 20.

⁶¹ „... az igazgatótanács megválasztását elhatározza és a számára adandó utasításnak bizottság által tervezett javaslatát a tanácskozás alapjául általánosságban elfogadván, azt a részletes tanácskozás folytán a következőkben állapítja meg ...”

alapvetően egyezik a jegyzőkönyvi jelentéssel, azzal a különbséggel, hogy míg a jegyzőkönyv csak a jelentést rögzíti, addig a tudósítás a különböző hozzászólásokat is hozza. Ezt a tárgyalási részt így jellemezte a tudósító: „A hozzászólásban leginkább a világiak versenyeztek, s az általuk kifejezett nézetekhez a papi rendűek csak helyesléssel járultak s egy szív és egy lélek érzelmével nyilatkoztak.” A harmadik téma pedig az igazgatótanács megválasztása volt. Először ismerteti a gyűlésen megjelentek névsorát, majd pedig a megválasztott igazgatótanács tagokat.⁶² Ezzel zárul is a tudósítás. Mindkét névsor teljesen megegyezik a jegyzőkönyvvel. A tagok megválasztásának névsora a jegyzőkönyvben a kapott szavazatok számát is tartalmazza, csakúgy, mint azok neveit is, akik bár nem lettek igazgatótanács-tagok de kaptak néhány szavazatot.

A gyűlés utolsó napja

A státusgyűlés május 14-ei és egyben utolsó napjának tudósítását a *Pesti Napló Esti Kiadásának* május 23-ai számában⁶³ olvashatjuk. A tudósítás bevezetőjében az alapítványok kezelésének módja körül felmerült kérdések tárgyalását mutatja be. A családi alapítványok kiosztásával kapcsolatban Boér Kálmán javasolja, hogy a gyűlés utasítsa az igazgatótanácsot, hogy azokat az alapítványban megjelölt személyeknek, az alapítványt tevő családok leszármazottainak folyósítsák. Érdeklődik a káptalannál lévő saját családi alapítványának sorsa iránt, de miután Ráduly János nagyrépostól kielégítő választ kap, hogy az alapítvány összege kamataival együtt megvan és alapítványos diák jelentkezését várja, nem kéri felszólalásának jegyzőkönyvbe vételét. Ugyanakkor Keserű Mózes kapcsolódó hozzászólásából arról is értesülünk, hogy már a korábbi gyakorlat szerint is, ha némely családok alapítványa meggyengült vagy elveszett volna, az alapítók neveit kegyeletből megörökítették és a több összevont családi alapítványt a hajdan alapító családok leszármazottainak felváltva adták ki. Ennek a kérdésnek a tárgyalása csak a tudósításban maradt ránk, a jegyzőkönyvben nem található, minden valószínűség szerint a kérdést megfogalmazó Boér kívánságára.

A továbbiakban a tudósítás a jegyzőkönyvvel egybehangzóan tudósít arról, hogy Fogarasy püspök javaslatára megválasztanak egy tizenegy tagból álló deputációt, melyet azzal bíznak meg, hogy a gyűlés végzéseit – az igazgatótanácsnak adott *Utasítást*, az 1866. évi státusgyűlés döntései alapján, a főkegyúr által elfogadott módon megválasztott igazgatótanács névsorát, valamint a sérelmekről megfogalmazott felterjesztéseket – a vallás- és közoktatásügyi minisztériumba eljuttassa.

A tudósítás végül szó szerint közli Fogarasy püspök záróbeszédét, melyet a jegyzőkönyvbe nem foglaltak bele. Beszédében a püspök hálát ad a jóakarátú embereket megsegítő Istennek, hogy a háromnapos gyűlést a „legépületesebb” módon tarthatták meg. Felmerült ugyan némi ellentét – mondja a püspök –, de az egyetértés helyreállt és „üdvös határozatokkal koronáztatott”. Hálát ad a jelenlévőknek, hogy

⁶² Ld. a mellékletben

⁶³ *Pesti Napló Esti Kiadás*, 1873. május 23.

hívására fáradalmat és költséget nem kímélve megjelentek, és a társadalomban új, a kereszténységgel ellenkező áramlatok ellen, az egyház helyzetének konszolidálásán a püspökkel vállvetve együtt fáradoznak.⁶⁴

A külső összetartás mellet belső összetartásra is buzdít a püspök, és a liberalizmus által hirdetett szabadság és egyenlőség elveinek felhasználását javasolja, így erre támaszkodva „bátran visszautasíthatjuk azokat, kik a szabadság örve alatt szabadságunktól akarnak megfosztani”.

Következtetés

A magyarországi autonómia szervezése széles társadalmi rétegeket mozgatott meg és nagy port kavart a magyar sajtóban. Ennek tanúi lehetünk, ha megnézzük a klerikális és antiklerikális sajtó tevékenységét a kiegyezés utáni években. A katolikus autonómia, sematikus fogalmazva, azért vált vita tárgyává, mert a katolikus egyház vagyonáról és a felekezeti oktatás tanügyi kérdéseiről – tehát azokról az ügyekről, amelyekről eddig a kormányzat intézkedett – a maga hatáskörében kívánt dönten. Az állam azonban egyfelől csak akkor mondhatott le jogairól, ha a katolikus egyházon belül biztosítva látta a világi befolyását, másfelől azonban az ultramontanizmussal szembenállást megfogalmazó antiklerikalizmus az egyházat meg akarta fosztani vagyonától és közéleti szereplésének lehetőségétől is. Nem arról folyt a vita, hogy szükség van-e autonómiára vagy sem, hanem arról, hogy milyen szervezetű autonómiára van szükség. A sajtó jelentőségét e kérdések vitatásánál mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy kizárólag az autonómia liberális módon történő megvalósításának programjával önálló napisajtó⁶⁵ keletkezett, amely évekig a klerikális sajtó⁶⁶ legfőbb vitapartnereként képviselte a liberális katolicizmus álláspontját.

Az unió következtében a magyarországi autonómia-kérdésnek részévé vált az Erdélyi Római Katolikus Státus által képviselt erdélyi autonómia-szervezés ügye is. Annak ellenére, hogy 1871-ben befejeződött első magyarországi autonómia-kongresszussal nem valósult meg a magyarországi katolikus autonómia, 1873-ban Erdélyben, történelmi gyökereire és történelmi jogaira támaszkodva, az autonómia párti Eötvös, hajdani vallás- és közoktatásügyi miniszter segédletével és az erdélyi katolikus társadalom összefogása eredményeként létrejött az erdélyi katolikus autonómia, az Erdélyi Római Katolikus Státus újjászerveződése által.

---

⁶⁴ „Állításom nem bigottismus vagy zelotismuson alapul; ez nem hiú képzelgés, ez valósággal így van, és ők sem tagadják, hogy e cultura előhaladásának stádiumában Krisztus Jézus vallása fölösleges. Ezért petroleumi dühösséggel törekednek kiirtani mindazt, ami a kereszténységre emlékeztet, t. i. az evangéliumot s annak védőit, papságot, keresztény erkölcsöket, isteni tiszteletet, magának Istennek szent nevét.”

⁶⁵ *Független Lapok, Századunk*.

⁶⁶ *Pesti Hírnök, Idők Tanija*.

Tekintve az autonómia-polémiát, arra számítottam, hogy az Erdélyben szerveződő katolikus autonómia is hangos vitát kelt majd a sajtóban. De nem így történt, és csak mérsékelt hangvételi, tájékoztató cikkeket találunk 1873 egyik legjelentősebb kormánypárti lapjában, a *Pesti Napló*-ban. Ennek magyarázata minden valószínűség szerint az lehet, hogy – amint a későbbiekben megjelenő értelmezésekben nyilvánvalóvá vált – nem tartották a miniszteri engedéllyel megválasztott igazgatótanács illetékességébe tartozónak az egyház anyagi ügyeinek intézését. És ez a gondolat megnyugtatóan hatott a kormánypárti közvéleményre és sajtóra.

Az újságcikkek ismeretében nem módosul ugyan lényegesen a jegyzőkönyvből forrászó ismeretünk, de mindenképpen adnak egy olyan többletinformációt, mely kiegészíti az előbbi hivatalos és száraz leírását. Amíg a jegyzőkönyv csak a határozati javaslatokat hozza, addig az újságcikkek megelevenítik az azok kikristályosodása során lefolytatott vitát, tanácskozást. A folyóirati híradásoknak köszönhetően behatóbban ismerhetjük meg az egyes státustagok véleményét a tárgyalt témákról, melyről tudomásunk nem igen lehet más levéltári dokumentumok alapján. A tudósítások át vannak itatva szerzőjük véleményével, mely a különböző hozzászólások kommentálásából deríthető ki. Végső soron kijelenthető, hogy az 1873. évi státusgyűlés lefolyásának hangulatát a jegyzőkönyv – hivatalos műfajából adódó merevsége miatt – nem engedte és nem is engedhette átadni, ezért azt nagyszerűen egészíti ki a sajtó szabadabb stílusa, mely lehetővé tette, hogy a kutató előtt a vélemények ütközése egyértelműbben kibontakozhasson, és a cikkszerző egyéni reflexióival fűszerezve válhasson ismertté a nyilvánosság előtt.

Melléklet

Az Erdélyi Római Katolikus Státus 1873-ban megválasztott igazgatótanácsának tagjai:

Elnök: Gyergyószentmiklósi Fogarasy Mihály erdélyi püspök valóságos belső és titkos államtanácsos.

Világi elnök: Branyitskai báró Józsi Lajos, cs. kir. kamarás, valóságos belső titkos és államtanácsos, a Szent István rend közép kereszties vitéze.

Előadó: Keserő Mózes (károlyfehérvári apát-kanonok, választott arbei püspök, királyi tanácsos, 86 szavazat).

Tiszteletbeli előadó: Dr. Farkas Lajos (jogtudor és a Kolozsvári magyar kir. egyetemen tanár, 84 szavazat)

Titkár: ifj. Fikler Elek (miniszteri fogalmazó, 86 szavazat)

Tiszteletbeli titkár: Frits Albert (országos ügyvéd, 82 szavazat)

Tanácsosok az egyházi rendből: Lönhart Ferencz (pápai prelátus, apát-kanonok és kolozsvári plébános, 89 szavazat); Veszely Károly (címzetes prépost és marosvásárhelyi

plébános, 86 szavazat); Várady Móricz (a kolozsvári katolikus főgimnázium igazgatója, 81 szavazat); Beke Antal (károlyfehérvári kanonok, 70 szavazat); Barcs Ferencz (károlyfehérvári kanonok, 61 szavazat); Pakó János (kolozsmonostori esperes plébános, 61 szavazat); Éltés Károly (hittudós, a károlyfehérvári püspöki liceum hittanára, 59 szavazat); Keserü Mózes (károlyfehérvári apát-kanonok, választott arbei püspök, királyi tanácsos, 44 szavazat).

Világi tanácsosok: Dr. Csiki Viktor (jogtudor és a Kolozsvári Egyetemen tanára, 89 szavazat), Mikó Mihály (Marosszék főkirálybírája, 89 szavazat), Ugron Lázár (Felső Fehérmege főispánja, 89 szavazat), Pócsa József (Küküllőmege alispánja, 88 szavazat), Simon Elek (a Kolozsvári Ügyvédegyelet elnöke, 87 szavazat), Páll Sándor (királyi tanácsos, erdélyi tankerületi főigazgató, 86 szavazat), Br. Bornemisza János (császári királyi kamarás, valóságos belső titkos államtanácsos, Leopold rend közép keresztés vitéze, 66 szavazat), Gr. Eszterházy János (a magyar történelmi társulat tagja, 63 szavazat), Macskásy Ferencz (földbirtokos, 63 szavazat), Id. Groisz Gusztáv (a belügyminiszteri államtitkári teendőkkkel megbízott miniszteri tanácsos, 62 szavazat), Mikó Antal (Csíkszék főkirálybírája, 62 szavazat), Beldi Gergely (Aranyosszék főkirálybírája, 61 szavazat), Gál Lajos (nyugalmazott királyi táblai ülnök, 61 szavazat), Gr. Kálnoky Dénes (Háromszék főkirálybírája, 56 szavazat), Szereday Ignác (Hunyad mege alispánja, 54 szavazat), Züllich István (nyugalmazott főispáni helytartó, 40 szavazat).

Felhasznált irodalom:

Levéltári dokumentumok, források:

1848-dik év augusztusa 27-én tartott Erdélyi Római Catholica egyházi vegyes gyűlés Jegyzőkönyve, In: Erdélyi Római Katolikus Státus Levéltára (továbbiakban ERKSL), IV. 4/c, 1. doboz, 1-48.

ERKSL, *Az Erdélyi Római Catholikus Státusnak 1866. Január 10-én Kolozsvárott tartott gyűléséről vezetett jegyzőkönyv*, Kolozsvár 1883.

ERKSL, *Az Erdélyi püspökmegye róm. Kath. Statusnak Károlyfehérvárott 1868. február 9-én megkezdett és azon hó 15-én befejezett gyűlésének jegyzőkönyve és okmánytára*, Kolozsvár 1903.

1. ERKSL, *Az Erdélyi püspökmegye róm. cath. Status-gyűlés Károly-Fehérvárott tartott 1873 évi jegyzőkönyve*, Kolozsvár 1905.

2. ERKSL IV/4.a, 28. kötet: *Az igazgató-tanács jegyzőkönyve 1873.*

3. ERKSL IV/4h, 4. doboz . 896 – 1867. sz.: *Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter leirata.*

4. ERKSL IV/4.h., 4. doboz. 1100 – 1873. sz.: *Püspöki körlevél.*

5. ERKSL IV/4h, 4. doboz. 1008 – 1873 sz. leirat: *Trefort Ágoston vallási- és közoktatásügyi miniszter válasza a felterjesztésre.*

6. ERKSL IV/4.f. 70. doboz . 459/t.313. – 1960 – 1873: *Fogarasy Mihály levele A Méltóságos erd. rom. kath. id. Bizottmánynak.*

7. ERKSL IV/4h, 4. doboz.: 1873. július 25.-én Sepszi Szentgyörgyön kelt, gróf Kálnoky Dezső levele Fogarasy Mihály püspöknek.
8. ERKSL IV/4h, 4. doboz.: 1873. július 25.-én Buda-Pesten kelt, Id. Groisz Gusztáv levele a püspökhöz.
9. ERKSL IV/4h, 4. doboz.: 1873. augusztus 3.-án kelt, Ugron Lázár levele a püspöknek.
10. ERKSL IV/4h, 4. doboz.: 1873. július 26.-án Marosvásárhelyen kelt, Mikó Mihály levele a püspöknek.
11. ERKSL IV./4.f. 70. doboz. 459/t.313 – 1873, *Esküforma*.

Szakkönyvek:

- BERECZKI, 2007* Berezcki Gyöngyvér: *Az Erdélyi Római Katolikus Státus marosvásárhelyi főgimnáziumának rövid története*. In: *Katolikus Autonómia*, 2007, 103–124.
- BERÉNYI, 1942* Berényi Szilárd: *A katolikus autonómia és az egyházközségek*. Budapest 1942.
- BOCHKOR, 1911* Bochkor Mihály: *Az erdélyi katolikus autonómia*, Kolozsvár 1911.
- CSELLÉNYI – ERDŐ, 1993* Cselényi István Gábor – Erdő Péter: *Autonómia*. In: Diós István (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon* I. kötet. Budapest 1993.
- ENDES, 1935* Endes Miklós: *Erdély három nemzete és négy vallása autonómiájának története*. Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet, Budapest 1935.
- FORSTER, 1907* Forster János: *A püspökségei zsinat*. Gyulafehérvár 1907.
- GYÁRFÁS, 1925* Gyárfás Elemér (szerk.): *Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene*. Dicsőszentmárton 1925.
- HERMANN, 1973* Hermann Egyed: *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*. Aurora Könyvek, München 1973.
- HOLLÓ, 2007* Holló László: *Az Erdély Római Katolikus Státus tegnap és ma*. In: *Katolikus autonómia*, 2007, 15-34.
- HOLLÓ, 2008* Holló László: *A laikusok által vezetett egyházmegye*. In: BODÓ Márta (szerk.): *Örökérvényű igazságaink*. Verbum Kiadó, Kolozsvár 2008. 34–45.

- JAKUBEK, 1925
 Jakubek L., *Az erdélyi római katolikus autonómia egyházi szempontból*. In: GYÁRFÁS Elemér (szerk.): *Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene*. Dicsőszentmárton 1925.
- Kath. Biz. hatásköréről
A volt erdélyi királyi főkormányzék kebelében fennállott Katolikus Bizottság hatásköréről és az erdélyi kath. status-gyűlés és igazgató-tanács által követendő eljárási módozatról eredeti okmányok alapján. Nyomatott a püspöki lyceumi könyvnyomdában, Gy.-Fehérvár 1876.
- KATOLIKUS AUTONÓMIA, 2007
 HOLLÓ László (szerk.): *Katolikus autonómia. Fejezetek az Erdélyi Római Katolikus Státus történetéből*. Státus Kiadó, Csíkszereda 2007.
- KATUS, 2001
 Katus László: *Vallások és egyházak a polgári Magyarországon*. In: *Kettős kötődés. Az Osztrák-Magyar Monarchia (1867-1918)*. Budapest 2001.
- KOSÁRY – NÉMETH, 1985
 Kosáry Domokos–Németh G. Béla: *A magyar sajtó története*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1985. 153-161.
- KUSZÁLIK, 2001
 Kuszálík Péter: *Erdélyi püspökség*. In: Diós István (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon III. kötet*. Budapest 2001.
- MARTON, 1994
 Marton József: *Az erdélyi (gyulafehérvári) egyházmegye története*. Gyulafehérvár 1994.
- MARTON, 2007
 Marton József: *Laikusok helyzete az Egyházban*. In: *Katolikus autonómia*, 2007. 9–14.
- MELICHÁR, 1933
 Melichár Kálmán: *Az erdélyi római katolikus státus megszűnése*. In: *Katolikus Szemle* 47 (1993).
- OLTVÁNYI, 1976
 Oltványi Ambrus (szerk.): *Eötvös József művei. Levelek*. Magyar Helikon, Budapest 1976.
- RADOVICS, 1917
 Radovics László: *A katolikus autonómia szervezése*. Budapest 1917.
- RASS, 1925
 Rass Károly: *Az 1848-iki átalakulás*. In: GYÁRFÁS Elemér (szerk.): *Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene*. Dicsőszentmárton 1925. 217–221.

- SALACZ, 1974 Salacz Gábor: *Egyház és Állam Magyarországon a dualizmus korában*. München 1974. 28.
- SAS, 2002 Sas Péter: *Az Erdélyi Római Katolikus Status*. In: *Egyháztörténeti Szemle*, 3. évfolyam 2. szám, 2002.
- SZÁNTÓ, 1987 Szántó Konrád: *A katolikus egyház története, III. kötet*. Ecclesia, Budapest 1987.
- SZEMNECZ, 1897 Szemnecz Emil: *Katholikus autonómia. A katolikus autonómia múltja, jelene s jövője és a felekezetek autonóm szabályai*. Nyomatott a „Hunyadi Mátyás”-Intézetnél, Budapest 1897.
- TAKÁCS, 1993 Takács Emma: *Bochkor Mihály*. In: Diós István (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon I. kötet*. Budapest 1993.
- VESZELY, 1860 Veszely Károly: *Erdélyi egyháztörténelmi adatok I. Kolozsvárt 1860*. 167.
- VESZELY, 1893 Veszely Károly: *Az erdélyi rom. Kath. püspöki megye autonómiája, vagy is az 1711-től 1892-ig tartott erdélyi római katolikus státusgyűlések nevezetesebb tárgyalásainak, határozatainak, felterjesztéseinek és más ezekre vonatkozó okmányoknak gyűjteménye. (Erdélyi egyháztörténelmi adatok II. kötete)*. Gyulafehérvárt 1893.
- VICZIÁN, 2001 Viczián János: *katolikus autonómia*. In: Diós István (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon VI. kötet*, Budapest 2001.

Sajtó:

1. Pesti Napló Esti Kiadás, 1873.